

Л.І.Пена,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

МІКРОТОПОНІМІЯ СЕЛА ЗАГВІЗДЯ ТИСМЕНИЦЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Отримати ім'я – значить укоренитися
у ментальності, на ментальному рівні слова
і тим самим знайти нескортність.
Іванишин В., Радевич-Винницький В. «Мова і нація».*

Дослідження онімів різних груп належить до актуальних завдань сучасного українського мовознавства, оскільки вони «становлять не лише значну частину лексичного складу мови, яка за кількісними параметрами навряд чи поступається загальним найменуванням предметів, процесів, понять та ознак навколишнього світу, а й містять важливу лінгвістичну, історичну, географічну та краєзнавчу інформацію, що допомагає розв'язати багато наукових проблем» [2, 4]. Вони є джерелом відомостей найрізноманітнішого характеру. Це стосується зокрема й мікротопонімів. «Історичні події, особливості географічного положення, звичаї, побут і вірування, національність людей, що заселяють певну територію, – уся ця інформація часто закладена в мікротопонімах» [3, 174]. Як зазначає І.Муромцев, кожний ономаст, у тому числі й топоніми різних класів, з моменту свого виникнення завжди виконує адресну функцію, що і є його основним завданням, яке не змінюється протягом усього його існування; збереження цієї функції ономастичною одиницею становить одну з вирішальних засад довгого або короткого життя топоніма. Відомі на сьогодні національні й загальнолюдські різні типи і способи найменувань об'єктів обов'язково цю адресність відображають, але, чим ближче до сучасності, здебільшого відображають опосередковано, стаючи водночас важливим і цікавим джерелом дослідження проблеми «людина і світ» з позицій таких наук, як історія, географія, суспільствознавство, культурологія, філологія, зокрема мовознавство [5, 98].

Метою пропонованої розвідки є лінгвістичний аналіз мікротопонімів села Загвіздя, що на Прикарпатті. Воно розташоване на лівому березі річки Бистриці Солотвинської за 3 км від залізничної станції Івано-Франківськ. Назви географічних мікрооб'єктів (як природних, так і рукотворних) вказаного населеного пункту вперше стали предметом аналізу, у цьому полягає новизна задекларованої теми. Мікротопоніми, аналізовані у статті, зібрані польовим методом.

Назва села походить від слова *звізд*, що означає болото. За народними переказами, кілька століть тому на території теперішнього села був хутір, з усіх боків оточений лісами. До нього вела заболочена, обабіч поросла кущами дорога. Через таку дорогу склали приповідку: «Туди поїдеш, як загводишся – з багна не вилізеш». І оскільки населений пункт виник за важкопрохідним болотом, то йому дали назву Загвіздя [6, 8].

Мікротопонімікон Загвіздя репрезентований номінаціями урочищ, частин села, вулиць, пасовищ.

Одна з груп – це назви урочищ «те, що становить природну межу; ділянка, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками», первісно «певна місцевість із власною назвою» [4, VI, 45]. Вони утворені від апеллятивної лексики і представлені такими найменуваннями: *Грушіщи*, *Банищи*, *Нивищи*, *Горби*, *Осада*, *Пригорода*, *Царинка*, *Ламовкі*, *Садки*, *Могила*, *Монастир*, *Угорські*. Номінація *Грушіщи* утворена від основи апеллятива *грушка* суфіксальним способом. Аналогічно утворена лексема *Нивищи*: суфіксальним способом від загальної назви *нива*. Мікротопонім *Банищи*, можливо, походить від *банить* «важко працювати», пов'язане з «найманий робітник на жнивах», польова робота, виконувана найманими робітниками [4, VI, 134]. Суфіксальний дериват *Царинка* мотивований лексемою *царина* «лан, поле, вруна; вигін, сіножать», «галявинка» [4, VI, 228]. Номінація *Осада* виникла внаслідок семантизації загальної назви *осада*, що маркована як застаріла і означає «поселення; поверх, ярус» [4, V, 162]. В основі найменування *Монастир*, утвореного семантичним шляхом, лежить

апелятив *монастир*. Є історичні свідчення, що біля села в лісі справді діяв Святотроїцький монастир, що, імовірно, був фортецею, у якій під час лихоліть ховалися люди й обороняли його. У 18 ст. тут було два монастирі: чоловічий і жіночий, відомі з 1782р. Писемні джерела стверджують, що 1844 року Загвіздянський Святотроїцький монастир приєднали до Погонського чоловічого монастиря [6, 67-68]. Мікротопоніми *Могила*, *Горби* виникли внаслідок семантизації відповідних множинних апелятивів. Назва *Угорські* постала як результат конверсії від відповідного суфіксального прикметника. Нез'ясованим є семантика й походження загвіздянського мікротопоніма *Ламовкі*.

Неофіційні назви вулиць аналізованого населеного пункту представлені такими мікротопонімами: *Підгірка*, *Дриганова*, *Маликова*, *Гарманецька*, *Желюкова*, *Коцюбова*, *Польська*. Більшість із них мають відпропріальне походження і мотивовані антропонімами – прізвищами чи прізвиськами: *Драган(чук)*, *Маликова* (від прізвища *Малик*), *Желюкова* (від прізвища *Желюк*), *Коцюбова* (від прізвиська *Коцюба*). У Загвізді і зараз багато жителів мають зазначені прізвища та прізвисько, за винятком номінації *Малик* (за переказами старожилів, чоловік із таким прізвищем, що дало назву вулиці, був немісцевим, він прибув із Угринова; подальшу його долю нам не вдалося з'ясувати). Номінація *Підгірка* вказує на особливості рельєфу номінованої території (під горою) й постала шляхом конфіксації. Мікротопонім *Гарманецька*, у якому відбулася комбінаторна звукова зміна – метатеза, утворений від запозиченої з польської мови лексеми *гамарня* «металоплавильна майстерня» [4, I, 464]. Вулиця *Польська* названа так тому, що, за переказами місцевих старожилів, на ній уперше поселилася родина поляків – власників фаянсової фабрики, розташованої неподалік. Суфіксальним способом від пропріатива *Рибне* утворений мікротопонім *Риб'єнська* дорога – шлях, що веде до сусіднього через ліс села Рибне. Деякі з цих назв знову стали офіційними в незалежній Україні, замінивши

заідеологізовані номінації (напр., *Підгірка* замість вул. Радянської Конституції).

Помітну групу в топоніміконі Загвіздя складають лексеми на позначення частин (кутків) села. Як і в більшості інших населених пунктів тут побутують найменування *Горішній* і *Долішній кінець* із прозорою внутрішньою формою. Назва *Кут* виникла внаслідок семантизації відповідного апелятива. Мікротопонім *Партшкола* утворений семантичним шляхом від складного апелятива: спочатку там був панський двір – фільварок. Коли, за словами старожилів, «зайшов» колгосп, усе майно (стайні та інші приміщення різного господарського призначення, поле) перейшло у власність партшколи, що діяла у Станіславі (на теперішній вулиці Василянок). Зараз уже немає означеного приміщення, там вирости нові будинки мешканців села, а назва й досі активно побутує в мовленні загвіздян. Мікротопонім *Мучєрка* походить від слова *мочар* «мокре, болотисте місце... все мокре» [4, III, 499]. Номінація сільського кутка *Копанки*, імовірно, походить від апелятива *копанка* зі значеннями «невелике водоймище; криниця без зрубу», «рів; ковбаня з дошовою водою; дорога з ровами по боках» (4, II, 565). Прийменниково-іменникове найменування *Під огродом* мотивоване польським запозиченням *огруд* «густі зарослі над водою» [4, IV, 157], оскільки ця місцевість розташована на лівому березі річки Бистриці Солотвинської в безпосередній близькості до луку, порослого верболозом. Трохи по-іншому тлумачить цю назву частини села М.Ципердюк, стверджуючи, що колись на цій території «майже до річки тягнувся панський парк, який у народі називали огродом» [6, 12]. Номінація *Осада* мотивована заст. «поселення; поверх, ярус» [4, V, 162].

Власні назви пасовищ представлені мікротопонімами: *Рінь* «поросла травою смуга землі» [4, V, 96], *Пагурок*, імовірно, з польської мови «горб, підвищення». Щодо мікротопоніма *Рінь*, то в мовленні жителів села засвідчені дві його форми: однинна і множинна (*Ріні* – наголошеним є другий склад).

Оскільки село розташоване на рівнинній території, то назви рельєфних підвищень є поодинокими. Крім уже згаданої номінації пасовища *Пагурок*, засвідчено мікротопонім *Гринєва гора*, що є відантропонімним похідним (від імені *Гринь*).

У мікротопонімії аналізованого населеного пункту порівняно значною кількістю представлені двокомпонентні назви, серед яких найчисленнішою групою є прийменниково-іменникові конструкції, «які дехто з ономастів кваліфікує як мезоніми. Утворення на базі прийменникових конструкцій із семантикою локальності часто виникають у процесі природної номінації, оскільки в комунікативному акті такі найменування постають стихійно й означають територію, що розташована близько до об'єкта-орієнтира, який виступає мотивувальним словом» [1, 13]. У лінгвістичній літературі їх ще називають описовими локативами. Вони складаються з прийменників *за, коло, на, над, під, у*, що вказують на розміщення об'єкта щодо іншого примітного об'єкта, і назви головного орієнтира, напр.: *За гамарнев, За городами, На домиках, На будинках, На горах, Над берегом, Коло клубу, Коло лавки, Коло магазину, Коло церкви, Під цвинтаром, У вербах, У липах*. Найменування головного орієнтира маніфестовані назвами значущих для жителів села об'єктів різного призначення (господарські, культові, культурно-просвітницькі споруди), а також природних реалій (природних утворень чи створених людиною насаджень).

Невеликою кількістю в мікротопонімії Загвіздя репрезентовані багатоконпонентні найменування, до складу яких з метою більш точної конкретизації іменованого денотата входять три слова. Це переважно сполучення прийменника, прикметника та означуваного іменника: *Коло Зеленого Хреста, Коло старого клубу*.

Багато мікротопонімів зникають у зв'язку зі зникненням відповідних реалій (це стосується, напр., таких, як *Перша ріка, Друга ріка, Трета ріка, Млинівка, Коло читальні, Коло Млина, Коло Корчми*, яких зараз уже не існує, тільки старожили пам'ятають ці назви і місця, які вони позначали; деякі з них

зафіксовані в джерелі 6); інші ж, хоч і використовуються в мовленні загвіздян, однак іноді є незрозумілими для сучасників ні за значеннями, ні за історією свого виникнення. Тому слушно зауважує І.Джочка, що «дослідження мікротопонімії як окремих сіл, так і певних історико-географічних, адміністративно-територіальних регіонів необхідне для того, щоб зберегти й зафіксувати етнокультурні, історичні, географічні, лінгвістичні відомості, закладені в таких найменуваннях, оскільки мікротопоніми є більш нестійкими порівняно з макротопонімами і з часом можуть бути втрачені» [3, 179].

У системі мікротопонімів аналізованого населеного пункту трапляються поодинокі випадки синонімічних найменувань: *На домиках* і *На будинках*. Звучання однієї з цих номінацій, як бачимо, зумовлене впливом російської мови на мовлення мешканців села.

Як засвідчує аналіз мікротопонімів, частина власних назв цієї групи фіксує діалектні ознаки на різних мовних рівнях, зокрема на фонетичному та морфологічному. Серед фонетичних діалектних ознак у системі вокалізму в мікротопонімах відображений перехід голосного заднього ряду [а] після м'яких та шиплячих приголосних у голосний переднього ряду [е]: *Мучерка*, *Риб'єнська* дорога. Морфологічні риси представлені такими особливостями: закінчення *-ий*, *-а* замість літературномовних *-ій*, *-я* у прикметниках м'якої групи, що є частинами складених мікротопонімів (напр., *Горішний* і *Долішний*; *Трета ріка*), флексія *-и* замість *-і* в родовому та місцевому відмінках деяких іменників третьої відміни ((на) *Ріни*), закінчення *-ев* замість *-ею* в орудному відмінку однини іменників жіночого роду (*За гамарнев*), особливості відмінювання деяких мікротопонімів: на *Грушицьох*, на *Баницьох*, на *Ріньох*.

Таким чином, мікротопоніми Загвіздя характеризуються різними способами деривації, серед яких переважають морфологічні (переважно суфіксальний), семантичний; вони утворені від різних мотивувальних основ, неоднорідні з погляду структури (моноксемні, полілексемні). Базовими

основами мікротопонімів досліджуваного села виступають як оніми, так і апелятиви. На формування мікротопонімікону вплинули такі фактори: особливості географічного розташування населеного пункту, його рельєфні характеристики, певні історичні події, зрештою і чинники лінгвістичного характеру. У ньому відображені різні періоди в житті не тільки конкретної адміністративно-територіальної одиниці, а всієї країни. Серед мікротопонімів є «живі» назви, які функціонують у мовленні і нині, та назви, відомі тільки обмеженому колу старожилів, людей переважно похилого віку, та краєзнавцям.

Інформатори:

Костишин Анна Федорівна, 1937 р.н.;

Сметана Анна Василівна, 1941 р.н.

Література:

1. Вебер Н.В. Мікроойконімія Івано-Франківщини: автореф. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Вебер Надія Василівна. – Івано-Франківськ, 2012. – 20 с.
2. Габорак М.М. Назви гір Івано-Франківщини. Словник-довідник / Мирослав Габорак. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. – 352 с.
3. Джочка І.Ф. Мікротопонімія села Насташине Галицького району / Ірина Джочка // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Випуск ХХІХ-ХХХІ. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету, 2011. – С. 174-179.
4. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні; Редкол. О.С.Мельничук (головний редактор) та ін. – К. : Наукова думка, 1982-2012.
5. Муромцев І.В. Про функції топонімів і топонімічних комісій / Ігор Муромцев // Муромцев І. Вибрані праці / Упорядкування і загальна редакція А.Нелюби. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2009. – С. 97-103.
6. Ципердюк М.І. Село над Золотою Бистрицею / Михайло Ципердюк. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. – 112 с. + 48 с. іл.